

Helsingissä 18.2.2020

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: KAA 4/2019 vp Lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtaviin ongelmiin puuttuminen alakouluissa

Lausunnon keskeinen sisältö:

Lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtaviin ongelmiin voidaan puuttua alakoulussa seuraavin keinoin:

- parannetaan opettajien valmiuksia kohdata, kuulla ja huomata lasten huolia (esim. www.opinkirjo.fi/hyvinvointikysely)
- huolehditaan, että opettajilla on riittävä aika kohdata lapsi koulussa
- huolehditaan, että opettajilla on riittävä osaaminen vuorovaikutussuhteiden kehittämiseen;
- tuetaan oppilaiden ryhmäytymisen taitoja ns. oman ryhmän tunnein ja muin keinoin yhteistyössä koulun kasvattajayhteisöön kuuluvien ammattilaisten kanssa; puututaan etenkin yksinäisyyden kokemukseen
- huolehditaan oppilashuollon palvelujen ja henkilöstön riittävästä mitoituksesta
- vahvistetaan opetushenkilöstön ja oppilashuollon henkilöstön yhteistyötä lasten kohtaamisessa
- avataan tarvittaessa oppilashuoltolaki ja perusopetuslaki oppilashuoltohenkilöstön ja opetushenkilöstön yhteistyön normittamiseksi

Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asiassa, ja lausuu seuraavaa:

Taustaa

Syrjäytyminen on vakava yhteiskunnallinen ongelma. Suomessa työn ja koulutuksen ulkopuolella on noin 60000 15-29 -vuotiasta nuorta. Heistä 20000 arvellaan olevan vakavassa ylisukupolvisessa riskissä syrjäytyä.

Syrjäytymisestä ja sen syistä on varsin paljon tietoa eri tutkimusaloilta. Tutkimusta ja tutkijoiden näkemyksiä toimenpiteistä, joita vaaditaan syrjäytymisen ehkäisyyn, on koottu monipuolisesti ja laajasti professori Jouni Välijärven toimittamaan Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille (Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7). Samoihin teemoihin pureutuu myös lapsistrategiaa valmistelleiden toimikuntien raportti Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Lapsen aika (Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4).

Kuten tutkijoiden julkaisusta ilmenee, **syrjäytymisen ehkäisyyn** tai kielteisen kehityksen hidastamiseen ja pysäyttämiseen **ei ole yhtä yksittäistä keinoa**. Kuitenkin on varsin hyvin tiedossa,

millaisin keinoin negatiiviseen kehitykseen on puututtavissa. Monet näistä ennaltaehkäisevistä, suojaavista ja korjaavista rakenteista ovat jo olemassa, mutta niiden toimeenpano on vajavaista tai puutteellista. **Suurimmat ongelmat puhuttaessa nimenomaan alakouluvaiheen tekijöistä ovat kuitenkin kasvatuksen ja oppilashuollon väliseen yhteistyöhön ja toimintakulttuuriin liittyviä, ja niiden korjaaminen vaatii peruskoulun tehtävän uudelleenpohtimista ja mahdollisesti jo olemassa olevan lainsäädännön avaamista.**

Kansalaisaloitteen sisältö

Kansalaisaloitteessa KAA4/2019 esitetään ryhtymistä säätämään lakia, joka velvoittaisi saamaan jokaiseen maamme alakouluun terapeuttisia valmiuksia omaavan aikuisen.

Aloitteen perusteluissa todetaan, että tämä henkilö olisi paikalla päivittäin ja pystyisi puuttumaan oppilaita askarruttaviin asioihin matalalla kynnyksellä. ”Jokainen lapsi ansaitsee tulla nähdyksi ja kuulluksi kotona ja koulussa”, aloitteessa todetaan viitaten lapsenoikeuksien perussopimukseen.

Koulun sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin tukena

Aloitteessa huomataan olennainen lapsen kouluhyvinvoinninkin tekijä: Koulun sosiaalisilla suhteilla, kuten kaverisuhteilla ja suhteella opettajaan ja koulun aikuisiin on merkittävä rooli lapsen kokemuksessa kouluun kiinnittymisestä (ks. Konu 2002; Väливаара et al 2018; Janhunen 2013). Kokemus opettajan antamasta tuesta näkyy tutkimuksissa yhteyksinä oppilaiden kouluun kiinnittymiseen, uupumukseen ja kiusaamiseen (ks. lähemmin Järvinen ja Sainio 2020, 21). Näin ollen juuri **opettaja on avainhenkilö** oppilaan kokemuksessa nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta. **Toinen avainryhmä on koulukaverit.** Jotta hyvinvointi koulussa lisääntyisi, juuri näihin vuorovaikutussuhteisiin tulisi panostaa. **Opettajat tarvitsevat työkaluja ja osaamista kuulla lasten huolet koulun arjessa.** Jos oppilaalla on huolia, opettaminen on tehotonta ja oppimisen tulokset kyseenalaiset. Tämä **edellyttää riittävän pieniä oppijaryhmiä, aikaa kohtaamiseen ja rakentavan vuorovaikutuksen osaamista.**

Oppilaiden keskinäinen ryhmään liittyminen on niin ikään muuttunut kuluneina vuosina. Koulu on aikuisten kasvattajien johtama yhteisö, ja monet harrastuksetkin ovat aikuisjohtoisia. Sosiaalisessa mediassa ryhmään liittyminen tapahtuu eri perustein, kuin kaverisuhteita tai kaveriporukoita muodostaessa. Nämä ongelmat näkyvät lasten ja nuorten kokemana **yksinäisyytenä:** Jyväskylän yliopiston johtaman HBSC-tutkimuksen (2019) mukaan yli 11000 15-vuotiasta nuorta kokee, ettei heillä ole yhtään ystävää (ketään, joka kuuntelisi, ymmärtäisi ja johon voisi luottaa). Professori Niina Junttilan mukaan 8-vuotiaana yksinäisyyttä kokeneiden poikien yksinäisyys selitti kymmenen vuoden päähän ulottuvaa yksinäisyyttä, ahdistuneisuutta, masentuneisuutta, syrjään jäämistä, somaattista oireilua, keskittymisvaikeuksia, aggressiivisuutta, rötöstelyä ja itsetuhoisuutta. (Junttila 2019).

Ystävyyteen ja ryhmään kuulumisen sosiaaliset taidot ovat opittavia perustaitoja, mutta harjaantumisen paikkoja on yhä vähemmän. Koulun ilmapiiri ja luokan henki ovat myös tärkeä osa kouluhyvinvointia (Janhunen 2013, Konu 2022; Väливаара et al 2018): **Koulun tulisi tukea**

oppilaiden ryhmäytymisen taitoja ja tarjota turvallisia ympäristöjä niiden harjoitteluun. Näitä onkin esitetty monin eri muodoin mm. tuomalla nuorisotyötä koulun yhteyteen ja tarjoamalla mahdollisuus toteuttaa ns. oman ryhmän tunteja, joissa ei olisi opetussuunnitelmien määrittelemiä oppimissisältöjä, vaan niissä harjoiteltaisiin ryhmätaitoja. Näitä työtapoja ja koulussa jo nyt olevien aikuisten välistä yhteistyötä pitäisi syventää ja lisätä.

Koulun aikuisiin kuuluvat jo nyt oppilashuollon koulupsykologit ja kuraattorit. **Olisi huolehdittava, että edes nykyisen lainsäädännön linjaamat mitoitukset oppilashuollon palveluissa olisivat kaikkien lasten saatavissa.** Kouluterveydenhuollon palvelut vaihtelevat nykyisin kunnan ja koulujen mukaan ilman, että palvelutarve selittäisi eroja. Henkilöresurssit (kouluterveydenhoitaja, lääkäri, psykologi, kuraattori) vaihtelevat runsaasti. Kouluterveydenhoitajalle pääsemisen vaikeaksi kokevien osuus vaihtelee kouluittain jopa 0%:sta 40%:iin. (Kivimäki et al 2018).

Oppilashuollon ja koulujen opetushenkilöstön yhteistyötä tulisi toimintatapojen tasolla lisätä, samoin oppilashuollon henkilöstö voisi nykyistä enemmän ”jalkautua” vastaanottohuoneistaan oppilaiden pariin tavalla, jota aloitteessakin kuvataan. Nykyisellään opettajat ja oppilashuolto ovat ammattiryhminä eriytyneet toisistaan. Jos asiaa haluttaisiin korjata lainsäädäntöteitse, **voitaisiin tutkia perusopetuslain ja oppilashuoltolain yhdistämistä** (ks. Rimpelä 2019).

On lisäksi mainittava, että hyvinvointia koulussa määrittäviä tekijöitä ovat edellä mainittujen lisäksi myös lapsen kokemukset koulunkäynnistä ja oppimisesta, hänen voimavaransa ja vahvuutensa, osallisuuden kokemukset, koulun fyysiset ja rakenteelliset tekijät, kodin ja koulun yhteistyö sekä kouluruokailu ja liikkuminen (ks. tarkemmin Järvinen ja Sainio 2020, 17-27).

Kehittämiskeskus Opinkirjo toteaa lausunnossaan, että **yhden terapiataitoja omaavan aikuisen tuominen jo olemassa olevien, mutta kehittämistä vaativien rakenteiden ja toimintakulttuurin oheen, ei todennäköisesti ratkaisisi yksinään syrjäytymisen ongelmaa, vaan tarvitsisi rinnalleen myös kaikki muut lausunnossa mainitut keinot.**

Kehittämiskeskus Opinkirjo

Minna Riikka Järvinen, KT
Toiminnanjohtaja

Lähteet

Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö.

Janhunen, K-M 2013: *Kouluhyvinvointi nuorten tulkitsemana.* University of Eastern Finland. Kuopio

Junttila, N. 2019: *Lasten ja nuorten yksinäisyys.*

<https://minedu.fi/documents/1410845/12479361/85+Niina+Junttila+Turun+yliopisto.pdf>

(noudettu 17.2.2020)

Järvinen, M. R. ja Sainio M 2020: *"Kuin olisi sen lapsen ilme kirkastunut". Työkaluja opettajalle lapsen kouluhyvinvoinnin tutkimiseen kolmikantakeskustelussa.* Kehittämiskeskus Opinkirjo. Eura: Euraprint

Kivimäki, H, Saaristo V., Kivimäki H., Frantsi-Lankia M., Rimpelä, A. 2018: *Access to school health nurse and adolescent health needs in the universal school health service in Finland.* Scand J Caring Sciences 2018, doi:10.1111/scs.12617

Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Lapsen aika. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö.

Konu, A. 2002: *Oppilaiden hyvinvointi koulussa.* Tampere University Press: Taju. Tampere.

Rimpelä, A. 2019:

<https://minedu.fi/documents/1410845/12479361/79+Arja+Rimpela+Tampereen+yliopisto.pdf>

(noudettu 17.2.2020)

Välivaara, H., Paakkari, L., Aro T. ja Torppa M. 2018: *Kouluhyvinvointi oppilaiden kuvaamana.* *Kasvatus* 1/2018 sivut 6-19.